

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 14 Kasım 2024

Gönderim Tarihi: 8 Ekim 2024

Yayımlanma Tarihi: 26 Aralık 2024

Atıf Künyesi: Akata, Züleyha Hande (2024), "Dede Korkut Anlatılarında Hüzün ve Umut Göstergeleri", **International Journal of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 5, S. 2, s.15-37.

"DEDE KORKUT ANLATILARINDA HÜZÜN VE UMUT GÖSTERGELERİ"¹

Züleyha Hande AKATA²

 [10.54566/turas.1563680](https://doi.org/10.54566/turas.1563680)

ÖZ

Dede Korkut anlatıları, Türk kültürünün en önemli ve derin anlam katmanlarına sahip eserlerinden biridir. Bu anlatılar, sadece edebî değeriyle değil; aynı zamanda içerdiği toplumsal ve kültürel kodlarla Türk toplum ve kültür tarihi açısından önem taşımaktadır. Bu anlatıların içerdiği değerler sistemi, Türk toplumunun geçmişten günümüze hangi değerler üzerine kurgulandığına ve toplumsal algının köken bileşenlerine ışık tutacak

¹ Bu çalışma, 27–29 Haziran 2024 tarihlerinde Balıkesir’de gerçekleştirilen *II. Asya Uluslararası Göstergibilim Kongresi / Asya’nın Göstergeleri: Hüzün ve Umut* başlıklı etkinlikte sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş biçimidir. Sempozyum özet ve/veya tam metin bildirimleri içinde yayımlanmamıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hande_akata@hotmail.com, [ORCID](https://orcid.org/0000-0002-5465-040X) 0000-0002-5465-040X.

niteliktedir. Türk toplumu için önem taşıyan *ahlaki değerler, aile, güven, kahramanlık ve toplumsal sorumluluklar* gibi toplumun ortak bilinçaltını oluşturan olguların temelini Dede Korkut anlatılarında bulmak olasıdır. Bu doğrultuda anlatıları pek çok izleğe göre okumak ve çözümlenmek olanaklıdır. Dede Korkut anlatılarının sözlü gelenek içindeki işlevi ve Türk toplumunda özne türlerinin oluşmasında üstlendiği işlev, anlatılarda yer alan *hüzün ve umut* ile ilgili söylemlerin oluşturduğu toplumsal algı üzerinden değerlendirilebilir niteliktedir. Hüzün ve umut, özneyi harekete geçiren temel güdüleyici duygular olduğu için bu değerler üzerinden yapılan bir çözümlenme, toplumdaki özne türünün ve toplumsal tutumunun da bir yansımasını sunabilir.

Bu çalışmada dil kullanımlarının ve özellikle sözlü gelenekteki anlatıların söylem gücünü ortaya koymak için *Dede Korkut* anlatıları örneklem olarak seçilmiş ve *hüzün-umut* izlekleri çerçevesinde dil merkezli bir göstergebilim çözümlenmesi yapılmıştır. Çalışmada anlatılardaki hüzün ve umut göstergeleri; yazınsal göstergebilime özgü *sözceleme durumu, söylemsel yapı, anlatısal izlenim, özne ve kiplikleri* ile *göstergebilimsel dörtgen* gibi yöntemlerle çözümlenmiştir. Bu çözümlenme, Türk toplumunun hüzün ve umuda dair algısının zaman içindeki değişiminin algılanmasına katkı sunarken aynı zamanda bu algının toplumsal yaşam içinde nasıl bir özne türü kurguladığını da göstermektedir. Özellikle hüzün ve umut gibi temel duygulanımların toplumsal yapıdaki bireyler üzerindeki etkileri, toplumsal duygu durumunu yansıtan önemli birer gösterge olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel amacı, elde edilen veriler ışığında, Türk toplumunun temel itkisi ile ilgili çıkarımlarda bulunmak ve anlatıların toplumsal yapıdaki özneyi kurgulamada üstlendiği işlevi anlatının söylemi üzerinden yapılan tespitlerle çözümlenmektir. Bu çalışma ile göstergebilimsel bir çözümlenme ile anlatıların toplumu şekillendirmedeki etkisine dair bir çözümlenme örneği de sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut Anlatıları, Göstergebilim, Gösterge, Hüzün, Umud.

SIGNS OF BLUES AND HOPE IN THE DEDE KORKUT NARRATIVES

ABSTRACT

The *Dede Korkut* narratives represent one of the most significant works of Turkish culture, distinguished by their profound layers of meaning. These narratives are important not only for their literary value but also for the insights they provide into the history of Turkish society and culture through the social and cultural codes they encapsulate. The value system embedded within these narratives illuminates the foundational values on which

---

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 2, 2024

Turkish society has been constructed from past to present, as well as the underlying components that shape social perception. The *Dede Korkut* narratives offer a rich source for understanding key phenomena that constitute the collective subconscious of Turkish society, such as moral values, family, trust, heroism, and social responsibilities. Accordingly, these narratives can be examined and interpreted from multiple thematic perspectives. The function of the *Dede Korkut* narratives within the oral tradition, and their role in the formation of subjectivity types in Turkish society, can be assessed through the lens of the social perception generated by the discourses on blues and hope found within the texts. Since blues and hope are fundamental emotional forces that drive human action, an analysis grounded in these themes provides insights into the construction of subjectivity and social attitudes within the broader cultural context.

In this study, the *Dede Korkut* narratives are selected as a representative case to demonstrate the discursive power of language, particularly within the oral tradition. A semiotic analysis, focused on the themes of blues and hope, is conducted to explore the linguistic and narrative structures at play. The study employs various methods specific to literary semiotics, including *the situation of utterance, discursive structures, narrative programme, subject and its modalities, and the semiotic square*. This analysis contributes to our understanding of how Turkish society's perception of blues and hope has evolved over time, and it reveals how these perceptions contribute to the construction of subjectivity within social life. Specifically, the study evaluates the impact of fundamental emotions like blues and hope on individuals in the social structure, positioning them as key indicators of the society's emotional state. The primary aim of this study is to draw conclusions about the foundational impulses driving Turkish society, based on the data gathered, and to analyze the role of narratives in shaping subjectivity within the social structure by examining the discourse of the narratives themselves. This research also presents a semiotic analysis that illustrates the influence of narratives in shaping societal values and structures.

Keywords: The Dede Korkut Narratives, Semiotics, Sign, Blues, Hope.

GİRİŞ

Dede Korkut anlatıları, Türk kültürünün temel yapı taşlarından biridir. Sözlü geleneğe yaşarken yazıya geçirilen bu anlatılar, Türk kültürüne özgü değerler sisteminin önemli verilerini içermektedirler. Bu verilerin çeşitliliği sebebiyle Dede Korkut anlatıları ile ilgili pek çok farklı alanda pek çok farklı çalışma yapılmıştır. Anlatıların derin katmanlı yapısı, anlatılardan hareketle Türk dili, tarihi ve kültürü ile ilgili önemli çıkarımlarda bulunulmasını sağlamıştır. Nitekim günümüzde de Dede Korkut ile ilgili çalışmalar,

bulunan yeni yazmalarla birlikte yeni boyutlar kazanmakta ve Oğuz Türkleri ile ilgili yeni verilere ulaşılmasına olanak sunmaktadır. Bu çalışmada da Dede Korkut anlatılarındaki hüznün ve umut izleklerine odaklanılmış, Dede Korkut anlatılarının söylem ve anlatisallığı temel alınarak Oğuz Türklerinin hüznün ve umut duygulanımlarına dair çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

Hüznün ve umut kavramı, öznenin hayata karşı duruşunu belirleyen temel duygulanımlardandır. Bu duygulanımların Türk toplumundaki algısal izleri tespit edilmek istendiğinde başvurulacak temel anlatılar içinde *Dede Korkut* anlatıları gelmektedir. Türk kültürü, Türk toplum yapısındaki *özne* türünün tutumu ve duygulanımlarını belirlemek için Türk toplumunda *özneyi* şekillendirmede önemli bir rol üstlenmiş olan *Dede Korkut* anlatıları, bu çalışmada örneklem olarak seçilmiştir. Çalışmada en geniş hacimli yazma olması nedeniyle *Dresden* yazması ve diğer yazmalardan farklı soy ile boylar içerdiği için de *Günbed* yazması temel alınmıştır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünün ardından birinci bölümünde *Dede Korkut anlatıları ve Türk kültürü içindeki yeri* ile ilgili bilgi verilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın izleğini oluşturan *hüznün* ve *umut* kavramları ile ilgili bilgi verildikten sonra bu çalışma kapsamındaki sınırlılıkları belirtilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü ise çalışmanın çözümleme bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde Dede Korkut anlatılarındaki hüznün ve umut göstergeleri yazınsal göstergebilim yöntemleri kullanılarak çözümlenmiştir. Elde edilen bulgu ve veriler ise sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Çalışmada hüznün ve umuda dair göstergeler, yazınsal göstergebilimin *söylemsel yapı*, *anlatisal yapı* ve *temel yapı* düzeylerinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada çeşitli duygulanımlar konu edinildiği için *söylem göstergebilimi* ve *tutku göstergebilimi* gibi yöntemler de kullanılabilirdi ancak Dede Korkut anlatıları, anlatmaya bağlı yazınsal türler içinde değerlendirildiği için metnin bu *anlatisallığını* yazınsal göstergebilim yöntemleri ile çözümlenmek daha uygun bulunmuştur. Bu çalışma ile Türk toplumunun temel itkisi ile ilgili çıkarımlarda bulunmak ve anlatıların toplumsal yapıdaki *özneyi* kurgulamada üstlendiği işlevi anlatının söylemi üzerinden yapılan tespitlerle çözümlenmek amaçlanmıştır.

1. DEDE KORKUT ANLATILARI VE TÜRK KÜLTÜRÜ İÇİNDEKİ YERİ

Dede Korkut Anlatıları, Türk kültür ve edebiyatının temel eserleri arasında yer almaktadır. Bu anlatılar, destansı nitelikte olup Oğuz Türklerinin kahramanlıklarını, savaşlarını, aile ilişkilerini ve günlük yaşamlarını konu alır. Ercilasun (2022: 45), Dede Korkut anlatılarını

nehir destan olarak nitelendirdiği Oğuzname geleneğinin bir parçası olarak değerlendirir. Oğuznamelerin tarihsel ve efsanevi boyutundan farklı olarak bu anlatılar; Oğuzların toplumsal yaşamlarını, ilişkilerini, kültürel değerlerini ve kahramanlıklarını da sözlü gelenek içinde aktarmışlardır. Oğuz boylarının göçebe yaşam tarzı, bu anlatıların kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmasını sağlamıştır. Anlatılar, önce sözlü gelenekte yaşamış sonraki süreçlerde yazıya geçirilmiştir. Tespit edilen en eski tarihli Dresden ve Vatikan yazmalarının 16. yüzyılda yazıya geçirildiği düşünülmektedir (Ercilasun, 2022: 46). Dede Korkut'un bugüne kadar tespit edilmiş beş yazması bulunmaktadır. Dresden yazması 1815 yılında, Vatikan yazması 1950 yılında, Ankara yazması 2017 yılında, Günbed yazması 2019 yılında ve Bursa yazması ise 2022 yılında bilim dünyasına duyurulmuştur. Özçelik (2021: 44); Dresden, Vatikan ve Ankara yazmalarının aynı koldan geldiklerini ve birer Dede Korkut boyları mecmuası olduklarını belirtir. Bursa yazması (Sertkaya, 2022) da Dresden varyantının hareketli bir nüshasıdır. Günbed yazmasının ise diğer varyantlardan farklı bir koldan geldiği düşünülmektedir.

Dede Korkut anlatılarının bu beş yazmasında toplam 14 boy yer almaktadır. Ancak farklı görüşlere göre bu boyların sayısı 13 olarak da değerlendirilebilmektedir. Bunun sebebi ise *Günbed yazmasında bir boy mu, iki boy mu yer aldığı* sorusunun cevabıdır. Günbed yazmasında iki boy olduğuna katılanlar *Osman Fikri Sertkaya, Timur Kocaoğlu, Bayram Quliyev* (Sertkaya, 2020: 161), *Yusuf Azmun ve Saadettin Özçelik* gibi araştırmacı ve bilim adamlarıdır. *Metin Ekici, Ahmet Bican Ercilasun, Öcal Oğuz ve Ali Barazandeh Türk* ise Günbed yazmasında tek boy olduğunu belirtirler (Sertkaya, 2020: 161). Nitekim Günbed yazmasında hiç boy bulunmadığı yönünde görüş belirten araştırmacılar da vardır. Bu çalışmada Günbed yazmasında bulunan ilk anlatı da bir boy olarak değerlendirildiği için yazmalarda bu zamana kadar tespit edilmiş toplam 14 boy olduğu yargısına ulaşılmıştır. Dresden yazmasında yer alan 12 boy şunlardır: 1. *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*, 2. *Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy*, 3. *Bay Böre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*, 4. *Kazan Beg Oğlu Oruz Beg'in Tutsak Olduğu Boy*, 5. *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu*, 6. *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*, 7. *Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyu*, 8. *Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy*, 9. *Begil Oğlu Emren'in Boyu*, 10. *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu*, 11. *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy*, 12. *İç Oğuz'a Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy* (Özçelik, 2016b). Günbed yazmasında yer alan 2 boy ise şöyledir: 1. *Kazan Bey'in Kars Kalesi ile Aras'ı Aldığı Boy*, 2. *Kazan Bey'in Ejderhayı Öldürdüğü Boy* (Özçelik, 2021). Dede Korkut anlatılarındaki boylar, her ne kadar farklı anlatisallıkları konu edinse de birbiriyle ortaklıkları bulunan ve iç içe geçen anlatılar dizisinin birer parçasıdır. Ergin (2009: 23), anlatıları birbirine bağlayan asıl ögenin toplumsal tablo olduğunu belirtir: "bu tablo aynı devirde, aynı bölgede, bir hanın etrafında

belirli bir hanlık düzeni içinde toplanmış bulunan Oğuz derebeylerini canlandırmaktadır". Anlatılar bu yönüyle hem bağımsız olarak değerlendirilmeye hem de birbirini tamamlayan bir bütün niteliği taşıdığı için tek bir anlatı olarak değerlendirilmeye uygundur.

Dede Korkut anlatıları, Türk kültürünün sözlü gelenek mirasının günümüze ulaşmasını sağlayan önemli kaynaklardan biridir. Anlatılar; Oğuz Türkçesinin sözlü geleneğini, söz varlığı ve dil kullanımları boyutunda yansıtması açısından Türk dili tarihi açısından da büyük önem taşımaktadır. Anlatılar, dil kullanımları açısından gösterdiği çeşitliliğin yanı sıra içerdiği dilsel veriler ile dil-toplum, dil-kültür, dil ilişkileri gibi pek çok alana özgü çıkarımlarda bulunulabilmesine de olanak sunmaktadır.

Oğuz beylerinin başından geçenleri anlatan bu anlatılar aynı zamanda tarih, gelenek ve yaşam biçimleri ile kurgusal Türk kimliği ve oluşturulmak istenen birey tipini de yansıtmaktadır. Çetinkaya (2015: 96), *Dede Korkut anlatılarındaki sembollerin kültürel belleğin referans çerçevesi olarak geçmişten geleceğe toplumsal yapının değer taşıyıcısı* olduğunu belirtir. Bu yönüyle anlatılar, geçmişten günümüze toplumsal yaşamda bireyi kurgulayıcı bir işlev üstlenmiştir. Anlatıların temel vurgu noktasını oluşturan aile yapısı, toplumsal yaşam ve ahlaki değerler, toplumsal bilincin oluşmasına ve toplumda özne türlerinin biçimlendirilmesine katkı sunar. Sunulan *esenlikli değerler*, toplum tarafından bireye yönelik beklentilerin temelini oluştururken *esenliksiz değerler* ise toplumsal söylemin bireye yönelttiği bir uyarı niteliği taşımaktadır. Dede Korkut anlatılarının sözlü gelenek yoluyla taşıdığı *mitsel değer* ise anlatılardaki duygulanımların önemini daha da arttırmaktadır. Bu duygulanımlar, Türklerin ruh dünyasını yansıtmada ve hayatı algılayışlarındaki temel noktaları ortaya koymada önemli ipuçları sunmaktadırlar.

Elbette Dede Korkut anlatılarının sınırlarını çizmek ve Türk kültürü içindeki yerini betimlemek için söylenebilecek çok fazla şey vardır. Nitekim bu anlatılar üzerine yapılan sayısız çalışma ile çok sayıda bulgu ortaya konmuştur. Ancak bu çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurularak bu bölümde anlatıların genel bir değerlendirmesi sunulmuştur.

2. HÜZÜN VE UMUT KAVRAMLARI

İnsan duyguları; bireyin biyolojik, toplumsal, çevresel vb. etmenlere karşı verdiği içsel tepkilerdir. Kimi duygular, temel insan duygulanımları olarak kabul edilir ve bunları bütün insanların deneyimlediği düşünülür: *üzüntü, mutluluk, korku, tiksinti, öfke* vb. Bu temel duyguların yanında karmaşık olarak nitelendirilen *kıskançlık, utanç, gurur* gibi duygular da vardır. Temel duygulanımlar, bireyin çevresiyle olan etkileşiminde, toplumsal

ilişkilerini başlatma ve yönlendirmede, yaşamlarını sürdürme biçimlerini belirlemede etkin rol almaktadırlar. Turan (2010: 58), usun dünyaya yönelişimizi belirleyen tek araç olmadığını; us dışında *kaygı, sevgi, endişe, korku* ve *hüzün* gibi duygulanımların da dünyaya yönelişi belirleyen diğer araçlar olduğunu dile getirir. Duyguların bu işlevi; özellikle dil kullanımlarındaki yansımaları temel alınarak bireyin toplumsal rolü ve konumu hakkında, kimi durumlarda da bireyin duygularının toplumsal yansımalarını temel alarak toplumsal yaşam hakkında çıkarımlarda bulunulmasına olanak sunmaktadır.

Hüzün ve *umut* da bireyin yaşama karşı tutumunu gösteren duygulanımlardandır. Bu çalışmada *hüzün* ve *umut* kavramları anlatının söylemi üzerinden tespit edilmeye çalışıldığı için bu duygulanımların tanımlamaları noktasında da dil sözlükleri kaynak alınmıştır. Bu sözlüklerdeki tanımlama, söylemsel yapıda bu duygulanımların tespitinde temel ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu tanımlamalar, toplumsal algının en temel düzeydeki anlamlarını sunan ölçünlü dilin sözlüğü üzerinden duyguların nasıl tanımlandığını ve bu doğrultuda toplumsal algıda nasıl yer aldığını da ortaya koymuştur. *Güncel Türkçe Sözlük*'te *hüzün*, "Gönül üzgünlüğü; melankoli" (Türk Dil Kurumu, t.y.) olarak tanımlanır. *Kubbealtı Lugatı*'nda ise "Gönülde hissedilen gariplik ve burukluk, arzulanan bir şeyin elden kaçması veya istenmeyen bir şeyin başa gelmesi yüzünden duyulan tasa, üzüntü, gam, keder" (Kubbealtı Lugatı, t.y.) diye tanımlanmaktadır. *Hüzün*, üzgünlükten daha derin bir duygulanımsal değer taşımaktadır ve bu durum bir organ olan gönle üzüntü duygusunun yüklenmesi ile vurgulanmıştır. *Umut* ise *Güncel Türkçe Sözlük*'te "Olması beklenen veya olacağı düşünülen şey; umu, ümit" (Türk Dil Kurumu, t.y.) olarak tanımlanır. *Kubbealtı Lugatı*'nda ise "Bir şeyin gerçekleşmesi ihtimâlinin verdiği ferahlatıcı duygu, ummaktan doğan ferahlık, ümit" (Kubbealtı Lugatı, t.y.) olarak anlamlandırılmıştır.

Hüzün kavramının *gönül üzgünlüğü* anlamı taşımasına karşın *umut* kavramının *ummaktan doğan ferahlık* anlamı vardır. *Hüznün istenmeyen bir şeyin başa gelmesinden duyulan tasa* olmasına karşın *umudun bir şeyin gerçekleşme ihtimalinin verdiği ferahlık* anlamı vardır. Birinin gerçekleşmiş olması ve istenmemesine karşın diğeri istenen ancak gerçekleşmemiş olandır. Tanımlamalarda yer alan bu anlamsal karşıtlıklar, iki kavramın karşıtlığını oluşturan temel vurgu noktasıdır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki *hüzün* ve *umut*, birçok durumda iç içe geçmiş duygulardır. *Umut*, hüznü de içerir çünkü *umut* edilen şeyin elde edilip edilemeyeceği belirsizdir. Buna karşın *hüzün* de içinde *umut* barındırır çünkü bu duygulanım alanı çaresizliğe değil olanaklılığın olmamasına karşılık gelir. *Hüzün*, çoğu zaman ardından *umudun* doğuşuna yol açarken *umudun* yokluğu ise *hüzne* yol açabilmektedir. Hem karşıt hem iç içe geçmiş bu iki duygunun varlığı ve yokluğu, aslında

toplumsal yaşamda öznenin yaşamsal tutumunu gösteren bir işlev üstlenmektedir.

Ruhbilimcilerin bazı duygulanımların/etkilenimlerin temel olduğuna ve tüm kültürlerde geçerli olduğuna ilişkin savları vardır (Turan, 2010: 55). Bu sav, kimi araştırmacılar tarafından desteklenirken bu sava karşı çıkanlar da vardır. Bu çalışmada da Türk kültürünün temelini teşkil eden *Dede Korkut anlatılarında hüznün ve umut duygulanımlarının yer alıp almadığı, alıyorsa nasıl yer aldığı* sorularına yanıt aranmıştır. Bu yanıtlar ile hem Dede Korkut anlatılarındaki duygulanımlar özelinde Türk toplumuyla ilgili çıkarımlarda bulunulmuş hem de bu duygulanımların anlatıda kurgusundaki işlevleri çözümlenmiştir.

3. DEDE KORKUT ANLATILARINDA HÜZÜN VE UMUT GÖSTERGELERİ

Dede Korkut anlatıları, derin katmanlı yapısıyla pek çok göstergelyi içermektedir: “Dede Korkut hikâyelerinde kullanılan göstergeler; Türk kimliğinin, toplumsal değerlerinin, yaşam felsefesinin, inançlarının, doğasının ve daha birçok niteliğinin günümüze kadar uzanan özelliklerinin anlaşılmasını sağlamaktadır” (Kalelioğlu ve Günay, 2018: 235). Anlatılarda yer alan göstergelerin bu değeri, farklı yaklaşımlarla çok boyutlu çözümlenmelerin yapılmasına ve çeşitli çıkarımlarda bulunulmasına olanak sunmaktadır. Bu çalışmada da Dede Korkut anlatılarında yer alan hüznün ve umut göstergeleri yazınsal göstergebilim yöntemleriyle çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle Dede Korkut anlatılarının *sözceleme durumu* tespit edilmiş ve ardından *söylemsel yapıda hüznün ve umudu* imleyen betiler ortaya konmuştur. Bu betilerin işaret ettiği *izleksel yerdeşlikler* ise anlatılarda yer alan *hüznün ve umut* göstergeleridir. Tespit edilen bu göstergeler *anlatısal izlençe, özne ve kiplikleri* ile *göstergebilimsel dörtgen* başlıkları altında anlatının üçlü yapısı (*söylemsel yapı, anlatısal yapı, temel yapı*) göz önünde bulundurularak çözümlenmiştir.

3.1. Sözceleme Durumu

Dede Korkut anlatıları değerlendirilirken öncelikle anlatının bağlamının ve ilişkiler ağının göz önünde bulundurulması için anlatıların sözceleme durumunun yani ilişkiler dizgesinin ortaya konması gerekir. Louis Hjelmslev, “dil bir göstergeler dizgesinden çok bir ilişkiler dizgesidir” (akt. Kıran ve Kıran, 2011: 328) der ve göstergeleri içinde yer aldığı ilişkiler ağına göre anlamlandırmaya çalışır. Sözceleme kuramı da bir sözcenin ilişkiler ağını yani *sözceleme durumunu* göz önünde bulundurarak anlamlama sürecini değerlendirir. Sözceleme edimi ve sözcenin anlamı, sözceleme durumuna göre belirlenir. Sözceleme: “belli bir öznenin belli bir anda, belli bir yerde ve belli bir zaman dilimi içine yerleştirilmiş olarak bir sözcüyü, bildiriye yayma edimi ya da sürecidir. Sözce, sözcelemenin ürünü ya da sözel sonucudur” (Günay, 2018: 59). Sözceleme durumu ise sözceleme sürecinin tüm

ögelerini içermektedir: *iletişimde bulunan bireyler, konuşan kişiyle kendisine seslenen alıcı, sözceleme anı, sözceleme yeri, konuşucu ve alıcının algılayabileceği tüm nesnelere* (Kıran ve Kıran, 2011: 123). Dede Korkut anlatıları da bir sözce olarak değerlendirildiğinde sözceleme durumunu oluşturan ögelerin tespit edilmesi, anlatının anlam evreninin ortaya konmasını sağlayacaktır.

Dede Korkut anlatılarının *sözceleme öznesi*, yayıldığı geniş bir coğrafyadaki sözlü kültür geleneğine katkı sunmuş ve yazıya geçirilme sürecinde etkin rol almış tüm kişileri kapsamaktadır: “Dede Korkut hikâyeleri anlatıcı ozanların dilinde ve hafızasında yaşayıp giderken günün birinde yazıya geçirildi ve bu noktadan sonra hikâyeler, bir taraftan sözlü dil mecrasında yoluna devam ederken diğer taraftan yazıcılar eliyle başka nüshalara aktarıldı” (Özçelik, 2016a: 66). Sözlü geleneğin bir ürünü olan anlatıların ilk sözceleme öznesi bilinmemektedir. Ancak sözcelemenin *öznesi*, zamanla her anlatıcının, her müstensihinin de bir aşamada sözceleme sürecini yeniden kurgulaması ile *sözceleme öznesi* niteliği kazandığı çok katmanlı toplumsal bir kimliğe karşılık gelmektedir.

Bu *sözcelemenin alıcısı*, Oğuz Türkleridir. Oğuz beylerinin başından geçen olayları konu edinen anlatılar, Oğuz Türklerine anlatılır: “Dede Korkut’un giriş bölümünde ve özellikle *boy* sonlarında yapılan hayır duaları, bir anlatıcı ozanın dinleyicilere seslendiği ortamı çağrıştırır özelliğindedir” (Özçelik, 2016a: 74). Sözlü gelenek içinde biçimlendirilmek istenen özne *türü*, bu sözcelemenin alıcısı konumundadır. Geçmişten günümüze uzanan ve Türk dili tarihinin en önemli eserlerinden biri olarak nitelendirilen bu anlatıların alıcısı, aynı zamanda geçmişten günümüze kadar geçen sürede bir biçimde bu anlatıları dinlemiş ya da okumuş olan tüm kişilere de karşılık gelmektedir.

Sözce öznesi, başta Dede Korkut olmak üzere tüm anlatı kişisidir. *Sözcelenmiş sözce öznesi* ise sözlü gelenek içinde anlatıları sözlü olarak aktaran yazmalarda anlatının sesi olan anlatıcıdır:

“Dede Korkut anlatıları yüzyıllar boyunca sözlü dilde yaşamış ve günün birinde okuma yazması olup bu boyları ezberlemiş olan biri tarafından yazıya geçirilmiş olabilir. Oğuznameleri yazıya geçiren kişinin yanı sıra metni daha sonra kopyalayan kişilerin de metinleri ezberlemiş bir(er) anlatıcı olma ihtimali yüksektir” (Özçelik, 2023: 7).

Anlatılarda Dede Korkut, çoğunlukla bir anlatıcı olarak nitelendirilir ancak o, bir anlatıcının sesi olmaktan çok daha fazlasıdır. Dede Korkut, anlatıda hem anlatının seslerinden biridir ve *sözcelenmiş sözce öznesi* olarak konumlandırılır hem de anlatı kurgusunu şekillendiren bir anlatı kişisidir. Muhtemelen anlatının ilk kurgulanma

süreçlerinde bu ikisi birbiri ile iç içe geçmiş iki sesken günümüzde yazıya geçirilmiş metinler ile sadece sözcelenmiş sözcü öznese olarak *anlatıcının sesi* söz konusudur.

Dede Korkut anlatılarının *sözceleme anı*, net bir zamana karşılık gelmemektedir. Yazmalar, 15. yüzyılda yazıya geçirilmiş olsa da içerdiği anlatılar çok daha eskilere, sözlü geleneğe dayanmaktadır. Ergin (2009: 55-56), Dede Korkut anlatılarının Oğuzların Yakın Doğu'ya gelmeden önceki hayatlarına dair anlatılar olarak IX-XI. yüzyılda başlarından geçen büyük mücadeleleri konu aldığını belirtir. Ercilasun'a (2022: 47) göre "DKK'nin sözlü rivayetten yazıya geçirilişi, 15. yüzyılın ortalarında veya ikinci yarısında Akkoyunlu coğrafyasında olmalıdır". Ercilasun'un verdiği bu bilgi, Dede Korkut anlatılarının hem sözceleme anı hem de sözceleme uzamı ile ilgili çıkarımda bulunulmasına olanak sunmaktadır. Tulum ve Tulum (2016: 6) da anlatıların yalnızca eş ve *art zamanlı* değil, çok zamanlı bir malzeme barındırdığını belirtmekte ve bunu *çok zamanlılık* ile açıklamaktadırlar. Anlatıların sözceleme anı, *çok zamanlılık* ile açıklanabilecek bir nitelik taşımaktadır. Sözceleme anı, bir sözcü olan Dede Korkut anlatılarının anlamlandırılmasında önem taşımaktadır ve yapılacak değerlendirmelerde bu *çok zamanlılık* göz önünde bulundurularak çıkarımlarda bulunulmalıdır.

Anlatıların *sözceleme uzamı*, yazılı metinlerin bulunduğu Azerbaycan ve Anadolu coğrafyasıdır: "15. yüzyılın ikinci yarısında Akkoyunlu coğrafyası, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile birlikte Kuzey ve Güney Azerbaycan'ı ve Kuzey Irak'ı da içine alıyordu" (Ercilasun, 2022: 47). Bu geniş coğrafya, sözcelemenin uzamına karşılık gelmektedir ve sözcenin anlamsal değerini doğrudan etkilemektedir. Sözceleme durumuna özgü tüm bu ögeler, Dede Korkut anlatılarının anlamlandırma süreçlerini belirleyen temel etmenlerdir. Bu yüzden anlatılar ile ilgili yapılan her türlü değerlendirme ve çıkarımlarda sözceleme durumunun göz önünde bulundurulması bir gerekliliktir.

3.2. Söylemsel Yapıda Hüzün ve Umut

Yazınsal göstergebilimde *söylemsel yapı*; anlatı kurgusunu oluşturan *kişi*, *zaman* ve *uzama* ait betiler ile bu betilerin imlediği izleksel yerdeşlikleri içermektedir. Çözümlemeye konu olan Dede Korkut anlatılarında ise *hüzün* ve *umut* göstergelerinin tespit edilmesi amaçlandığı için bu bölümde bu izleklere özgü beti ve izleksel yerdeşlikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Söylemsel yapıda anlatı kurgusu içinde yer alan bu kavramların tespiti ile duygulanımların anlatı içindeki özgün değer boyutu da tespit edilebilmektedir. Benveniste (1995: 186), dilbilim ve *ruhbilim*de birçok kavramın bireyin *söylem çerçevesine* yerleştirildiğini belirtmektedir. Söylemsel yapıda da anlatının söylem çerçevesine yerleştirilen *hüzün* ve *umut* kavramlarının bildirişim değeri, betiler ve betilerin imlediği izleksel yerdeşlikler ile

sezdirilmektedir.

Anlatıların söylemsel yapısı, anlatıların devingenliğini yansıttığı gibi aynı zamanda anlatıların duygu değerini de yansıtmaktadır: “Yazınsal söylem sadece bir eylemi dile getirmez; insanın iç dünyasında kopan fırtınaları, aşkı, acımayı... bir tutkuyu da dile getirebilir” (Uçan, 2016: 151). Dede Korkut anlatıları da söylemsel yapıda pek çok duygu değerini içermektedir ve bu duygu değeri göstergebilimsel yöntemlerle çözümlenebilir bir nitelik taşımaktadır. Fontanille, “metinlerdeki duygusal boyutun da bir dil gibi incelenebileceğini söyler” (akt. Uçan, 2016: 152). Söylemsel yapı, anlatılardaki anlamsal ilişkinin nasıl oluştuğunu ve metnin *duygulanım* değerinin dilsel düzlemde nasıl ortaya konduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Duygusal boyutun söylemsel yapıdaki izleri, farklı yöntemlerle tespit edilip incelenebilir. Koca ve Koca (2021: 424), Dede Korkut anlatılarındaki duygu değerlerini, üç dil kategorisinde tespit etmişlerdir: *biçimbilimsel*, *sözlükbirimsel* ve *sözdizimsel*. Bu kategorilerde tespit edilen duygu değerleri, anlatıların dilsel düzlemde toplumsal duygulanıma yol açan boyutunun göstergeleridir. Dede Korkut anlatılarında “olayların betimlenmesinin yanı sıra asıl zenginliği sağlayan karakterlerin duygu durumlarının, ruhsal profillerinin, olaylar karşısındaki duygusal ve düşünsel tutumlarının çeşitli açılardan betimlenerek kurguya yaptığı katkıdır” (Deveci, 2020: 561-562). Söylemsel yapıda yer alan *hüzün* ve *umuda* dair betiler, anlatı kurgusunu güçlendirmenin yanında dil dışı dünyaya da gönderimde bulunarak Oğuz toplumunun bu duygulanımsal değerlere yönelik algı ve tutumunu da yansıtmaktadır.

Anlatıların *hüzün* ve *umut* bağlamında çözümlenmesinde öncelikle anlatı söyleminin *hüzün* ve *umuda* dair ne gibi betiler sunduğu *söylemsel yapı* düzeyinde tespit edilmiştir.³ Dede Korkut anlatılarında *hüzün* ile ilişkilendirilebilecek toplam altmış bir *beti* tespit edilmiştir. Bu altmış betinin kırk iki tanesi eylemdir: *acı yaş dök-*, *‘aciz kal-*, *ağla-*, *ağla- bozla-*, *ağla- şıkla-*, *ağlaş-*, *ağlaT-*, *āh ét-*, *āh eyle-*, *bağrı yan-*, *başı burhlı ol-*, *burhal-*, *burhalT-*, *burhlu ol-*, *eşş-* (ağlaşmak), *feryād ét-*, *firāk gel-*, *göz yaş dök-*, *içi göyin-*, *içi göyne-*, *içine od düş-*, *kahr gel-*, *kan ağla-*, *kan yaş dök-*, *saht ol-*, *tar ol-*, *tuṣaḲ ét-*, *tuṣaḲ eyle-*, *tuṣaḲ gèt-*, *tuṣaḲ ol-*, *umud üz-*, *umudü üzil-*, *ümid / ümüṣüz üzil-*, *yaş dök- / dür-*, *yaş döker ol-*, *zarılık eyle-*, *zarılık kıl-*, *zarılıklara gir-*,

---

³ Çalışmada söylemsel yapıya özgü betiler, aşağıda bilgileri verilen kaynağın dizin bölümünden faydalanılarak tespit edilmiştir:

Özçelik, Sadettin (2016b), **Dede Korkut: -Dresden Nüshası- Metin, Dizin**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

zarı zarı ağla-, zarı zarı inle-, zebûn ol-, zindana bırak-. Diğer on dokuz beti ise ad ve ad soylu sözcüklerdir: *âh, buñ, buñlu, büldür büldür* (iri göz yaşı), *derd, ecel, feryâd, firâk, hasret, kaygu, kaygulu, tutsaK, ünür ünür* (hüngür hüngür), *yaba yalıñuz, yaş* (gözyaşı), *yazuñ, zarılık, zeval, zindân*. Anlatılarda *umut* ile ilişkilendirilebilecek toplam on dört beti tespit edilmiştir. Bu betilerden yedi tanesi eylemdir: *du´ â eyle-, du´ â kıl-, iste-, um-, umud ol-, umud üz-, verecek ol-*. Diğer yedi beti ise ad ve ad soylu sözcüklerdir: *du´ â, maqşûd, murâd, uman usan, umu, umud, ümid / ümür* z. Hüzün ve umuda dair tespit edilen betilerden toplamda kırk dokuz tanesi eylem, on altı tanesi ise ad ve ad soylu sözcüklerdir. Tespit edilen betiler, büyük oranda eylemlerden oluşmaktadır. Bu *eylemlerin* çokluğu, anlatının devingen yapısını ve anlatı türüne özgü nitelikleri taşıdığını göstermektedir.

Anlatılarda tespit edilen bu betiler, *hüzün* ve *umuda* dair bazı izleksel yerdeşlikleri imlemektedir. Dede Korkut anlatılarında *hüznün* göstergesi olarak yer alan bazı izleksel yerdeşlikler şunlardır: *çocuksuzluk ve ailesizlik, ölüm, yağma, tutsaklık, kahramanlık göstermemek*. Özne bu durumlar karşısında *hüzne* karşılık gelen bir duygulanım alanında yer alır. Dede Korkut anlatılarında *umudun* göstergesi olarak nitelendirilebilecek bazı izleksel yerdeşlikler ise şunlardır: *bilgelik ve öğütler, dua, kahramanlık ve cesaret, birlik ve dayanışma* ile *aile ve sevgi bağları*. Kimi durumlarda karşıt duygulanımlar olarak yer alan *hüzün* ve *umuda* dair bu göstergeleri karşıtlıklar içinde değerlendirmek de olasıdır. Örneğin *hüznün* göstergesi olan *çocuksuzluk ve ailesizlik* karşısında *aile ve sevgi bağları umut* göstergesi olarak yer almaktadır.

3.3. Anlatısal İzence, Özne ve Kiplikleri

Dede Korkut anlatılarındaki her anlatı kendi anlatsallığına göre anlatısal düzlemde çözümlenebilir. Ancak anlatılar temelde ortak değerler sistemini yansıttığı ve benzer işlevleri üstlendikleri için bu anlatılar ile ilgili yazınsal göstergebilimin yöntemlerinden *anlatısal izence* ile *özne ve kiplikleri* üzerinden genel değerlendirmelere de ulaşmak olasıdır. Günay (2002: 122), göstergebilimsel çözümlemede kullanılan *anlatı izlencesi, eyleyenler örnekçesi ve kiplikler* gibi betimlemelerin kurmaca yapıları uygulandığı gibi gerçek olaylara da uygulanabileceğini ve gündelik yaşamı anlamlandırmak için kullanılabileceğini belirtir. *Dede Korkut'* ta da bir *birey* olarak *hüzün* ve *umut* karşısında kendini konumlandıran *özne* ve onun anlatısı, göstergebilimsel yöntemlerle çözümlenebilir.

Anlatıların kesitleri göz önünde bulundurulduğunda bu kesitlerin oluşumuna çeşitli *hüzün* göstergelerinin yol açtığı söylenebilir. Söylemsel yapıda tespit edilen *hüzne* dair izleksel yerdeşlikler, anlatı kesitlerini oluşturan etmenlerden biridir: “Anlatıların bugüne dek ulaşmasında ve evrensel epizotlara sahip olmasında insana ait korku, kaygı, sevinç,

üzüntü, coşku gibi heyecanların izlerini canlı bir şekilde taşıması sebep olmuştur denilebilir” (Deveci, 2020: 562). Hüzün de özneyi harekete geçiren temel evrensel itkilerden biri olarak anlatı kesitlerini oluşturuca bir işlev üstlenmiştir. Anlatılarda özneyi harekete geçiren hüzün ve hüzünle birlikte umuda dair çeşitli göstergeler yer almaktadır. Bu göstergeler anlatılarda bir örüntü oluşturmaktadır. Her anlatıda yer alan benzer izlekler, anlatının bütünselliği sağladığı gibi anlam pekiştirici bir işlev de üstlenmektedir.

Çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda bütün göstergelerin çözümlenmesi olanaklı değildir. Bu bölümde anlatıların temel anlamsal örüntülerinden biri olan *çocuksuzluk* ve bunun karşıtı olarak *çocuk sahibi olmayı* sağlayan *dua*, hüzün ve umudun göstergeleri olarak çözümlenmiştir.

Çocuksuzluk, Dede Korkut anlatılarındaki en temel *hüzün* göstergelerinden biridir. Bu durum Tanrı'nın bir laneti olarak nitelendirilmekte ve anlatı kişilerinin hem hüzünlenmesine hem de öfkelenmesine yol açmaktadır. Hem *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*'nda hem de *Bay Böre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*'nda bu çocuksuzluğun yol açtığı hüznü somut olarak görmek olasıdır. Bayındır Han'ın Oğuz beylerini konuk ettiği *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*'nda bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurulur. Bayındır Han'ın “Kimin oğlu kızı yoksa kara otağa oturtun, altına kara keçe döşeyin, kara koyun yahnisinde önüne getirin. Yerse yesin yemezse kalksın gitsin [...] Oğlu kızı olmayanı Allah taala lanetlemiştir; biz de hoş görmeyiz, belli bilsin” (Özçelik, 2016b: 625) demesi üzerine Dirse Han, kara otağa oturtulur. Bu durum karşısında hakarete uğradığını düşünen Dirse Han öfke ile eve gider ve eşine çocuk sahibi olamamalarının sebebini sorar. Dirse Han'ın hatununun bu öfke karşısındaki edimi ise Türk toplumunun olumsuz olaylar karşısındaki sonsuz *umudunu* göstermesi açısından önem taşımaktadır. Hatun şöyle söyler:

“... büyük çadırını yeryüzüne diktir / attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestir, / İç Oğuz'un, Dış Oğuz'un beylerini üstüne topla. / Aç görseñ doyur, / çıplak görseñ donat, / borçluyu borcundan kurtar. / Tepe gibi et yığ, / göl gibi kırmız sağdır; / ulu ziyafet düzenle, dua iste. / Ola ki bir ağzı dualının duasıyla / Tanrı bize bir topaç çocuk vere” (Özçelik, 2016b: 627).

Bu sözler, öznenin kararlılığını ve hiçbir durumda umudunu yitirmediğini göstermektedir. Gerçekleştirilecek bu edim ile bir çocuk sahibi olmayı *umut* ederler.

Anlatılara özgü eyleyensel çizge üzerinde hem *hüznü* hem *umudu*, eyleyenler ve eyleyenler arası ilişkiyi sağlayan ögeler üzerinden görmek olasıdır. Bu anlatı kesitinin eyleyenlerini ve anlatı içindeki işlevlerini gösteren *eyleyensel sözdizim* aşağıda yer almaktadır:

Gönderen: çocuksuzluğun yol açtığı hüznün, /olmak zorunda olmak/

Gönderilen: çocuk sahibi olmak / çocuk sahibi olamamak

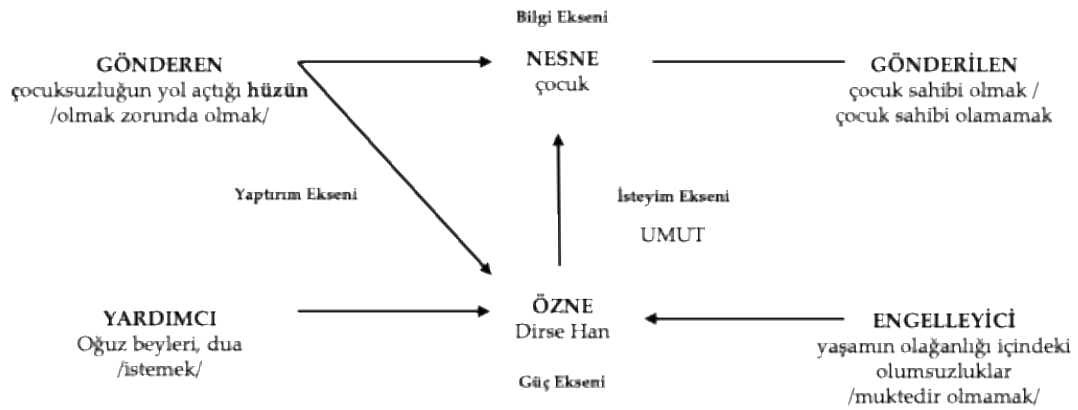
Özne: Dirse Han

Nesne: Çocuk

Yardımcı: Oğuz beyleri, dua, /istemek/

Engelleyici: yaşamın olağanlığı içindeki olumsuzluklar, /muktedir olmamak/

Çizge 1: Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'ndan Bir Kesitin Eyleyensel Sözdizimi

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nun ilk kesitinde özne Dirse Han, içinde bulunduğu durum nedeniyle bir duygulanım alanına girer:

“Öznenin zihinsel durumu, içinde bulunduğu koşullardan etkilenir ve etkilenme yoluyla hissedilen duygu ortaya çıkar. Üzülmek, sevinmek, sevmek, nefret etmek, hayal kırıklığına uğramak, endişelenmek, cesur olmak, korkmak, aşırı heyecanlanmak gibi çeşitli duygusal tepkiler anlatıdaki duygulanım alanını oluşturur” (Kalelioğlu, 2021: 477).

Anlatıda bu duygulanım alanı, anlatı kesitinde özneyi harekete geçiren, arayışa yönlendiren güçtür. *Hüzün* Dede Korkut anlatılarında pek çok farklı durumda edime yönelten *gönderendir*. Sartre'ın duyguların amaçsal olduğu fikrini öne sürmesine koşut olarak Solomon (2007: 9) da duyguları, bireyi mutlu ya da mutsuz eden ve hayatlarına anlam kazandıran stratejiler olarak değerlendirir. Duyguların araçsal bu niteliği gibi hüznün de anlatılarda anlatı kişilerini edime yönlendiren temel itkilerden biri, *gönderen eyleyen* olarak karşımıza çıkar.

Çocuğu olmayan Dirse Han'ı edime yönlendiren ruhsal durum da *hüzün* ve *olmak zorunda*

olmak/ kipliği ile belirlenir: “Göstergebilimsel öznelerin ‘ruhsal durumlar’ı bizzat anlatı sürecinden hareketle doğrudan oluşmaz; boyun eğdikleri kipliklerin (*istemek, bilmek, yapabilmek vd.*) koşullarından hareketle oluşur” (Fontanille’den akt. Uçan, 2016: 151). Burada öznenin boyun eğdiği kiplik, *olmak zorunda olmak/* kipliğidir. Ancak özne *istemek/* kipliğinden de vazgeçmez. Bu *istemek/* kipliği özne ile nesne arasındaki *isteyim eksenini* oluşturan temel kipliktir. Nesnesi ile arasında *isteyim* eksenini kurulan özne için iki tür nesne söz konusudur: *kipsel nesne* ve *değer nesne* (Günay, 2002: 69-70). *Değer nesne*; öznenin ulaşmak, elde etmek istediği ögeye ya da gerçekleştirmek istediği olguya karşılık gelmektedir: “Anlatılar, özne ile nesnenin birbiriyle olan karşılıklı ilişkisine göre değer kazanır” (Kalelioğlu, 2024: 179). Değer nesnenin anlamı ve işlevi de özne ile arasındaki ilişki doğrultusunda biçimlenir. Bu eyleyensel çizgede *değer nesne, çocuktur. Kipsel nesne* ise öznenin edimi gerçekleştirebilmek için sahip olması gereken *kipliklere* karşılık gelmektedir: */istemek/, /muktedir olmak/, /yapmayı bilmek/, /bilmek/ vb.* Bu kiplikler, öznenin yardımcısı konumundadır. *Kipsel nesne*, öznenin *değer nesneye* ulaşabilmesinin ön koşuludur. Bu eyleyensel çizgede de *istemek/* kipliği öznenin *yardımcısıdır*. İçinde bulunduğu esenliksiz durumda *istemek/* kipliği *umuda* karşılık gelmektedir.

Özne Dirse Han, hüznü karşın umutsuzluğa kapılmaz. Hüznü ile harekete geçer ve *umudu* sayesinde *isteyim eksenini* kurular ve Dirse Han edimi gerçekleştirir: “Dirse Han da eşinin sözüyle ulu ziyafet düzenledi, dua istedi” (Özçelik, 2016b: 627). Bir ağzı dualının sayesinde de *değer nesnesine* ulaşır ve bir çocuğu olur. Dede Korkut anlatılarındaki *özne, alp tipinin* bir gerekliliği olarak *işlemci öznedir* yani edimi gerçekleştirir. Bu tür özne *istemek/* kipliğine sahiptir: “*istemek/* kipliği göstergebilimsel çözümlemedeki kuramın temelini oluşturur. Bir eyleme istekli olmayan kişi diğer tüm kipliklere sahip olsa da eylem olmaz” (Günay, 2020: 17). *İstemek/* öznenin gücüllük kipliklerinden biridir ve öznenin eyleme yönelik niyeti ile ilgilidir. Öznenin *istemek/* kipliğine sahip olmadığı bir durumda işlemci öznenin de söz edilemez: “*İstemek/* kipliği, doğrudan öznenin kendi istenci ile ilgili olduğu için, ‘ben’ ile *istemek/* arasındaki ilişki diğer kipliklere oranla daha güçlüdür denilebilir” (Günay, 2002: 106). *Umut* da işte tam bu kiplik ile yani öznenin *değer nesnesine* ulaşabilmeyi *istemesi* ile ortaya çıkar. *İstemek/* kipliği ile ortaya çıkan *umudun* anlatılardaki göstergesi ise *duadır*.

$$A\dot{I} \{ \ddot{O} \Rightarrow (\ddot{O} \vee N) \rightarrow (\ddot{O} \wedge N) \}$$

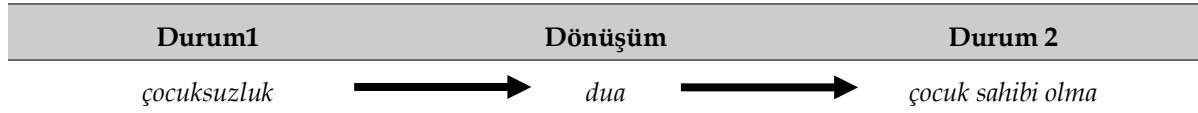
(**Aİ**: Anlatı İzlenesi; **Ö**: Özne, *Dirse Han*; **=>**: Edim, *Oğuz beylerine ziyafet düzenlemek ve dua etmelerini sağlamak*; **N**: Çocuk; **V**: Ayrıklık; **Λ**: Birliktelik; **→** Dönüşüm, *Dua*)

Özne (*Dirse Han*), anlatı kesitinin başlangıç durumunda nesnesinden (çocuktan)

yoksundur. Özne nesnesini elde etmek için edimi (Oğuz beylerine ziyafet düzenlemek ve dua etmelerini sağlamak) gerçekleştirir. Dönüşüm (dua) ile özne (Dirse Han), anlatı kesitinin sonuç durumunda nesnesine (çocuğa) kavuşur. Bu anlatı kesitinde anlatisallığı sağlayan durum-dönüşüm-durum ilişkisidir. Başlangıç durumunda çocuksuzluk söz konusu iken daha sonra gerçekleştirilen edimler sonucunda dua ile dönüşüm sağlanmış ve sonuç durumunda ise nesnesi olan çocuğa ulaşılmıştır.

Dede Korkut anlatılarında benzer bir anlatisallığı Bay Böre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda Bay Böre ve Bican Bey'de de görmek olasıdır. İkisi için de çocuklarının olmaması bir hüznün kaynağıdır. Bay Böre, çocuğu ve ailesi olanları görünce ağlamaya başlar: "Bay Böre Beg, bunları gördüğünde ah eyledi, aklı başından gitti, mendilini aldı, böğüre böğüre ağladı" (Özçelik, 2016b: 655). Kendisine ağlamasının sebebi sorulduğunda ise şöyle cevap verir: "Han Kazan, nasıl ağlamayayım, nasıl sızlamayayım? Oğulda ortacım yok, kardaşa kaderim yok, Allah taala beni lanetlemiştir" (Özçelik, 2016b: 655). Bay Bican Beg de çocuksuzluktan dolayı hüznün içindedir. Oğuz beyleri ise bu hüznün karşısında birlik olarak her ikisi için de dua ederler: "Allah taala sana bir oğul versin" (Özçelik, 2016b: 655) ve "Allah taala sana da bir kız vere" (Özçelik, 2016b: 655). Bu *dua*, durumlar arası dönüşümü sağlayan temel etmendir. Benzer güdülenme ile kurulan bu anlatı kesitinde de Oğuz beyleri, dua ve /istemek/ kipliği ile yardımcı eyleyen olarak edimin başarılı sonuçlanması sağlarlar.

Çizelge 1: Durum-Dönüşüm-Durum

Anlatılarda *hüznün* göstergeleri çoğunlukla esenliksiz bir durumla ilişkilendirilir. Bu esenliksiz durumdan esenlikli duruma geçişi sağlayan *dönüşüm ögesi*, *duadır*. Örneğin Kazan Bey'in üzerine yüz bin düşman geldiğinde ibadet ve dua ile Tanrı'ya sığınır: "Akan su ile abdest aldım, alnımı yere koyup namaz-ı Muhammedî kıldım. Yaradan bir Cebbar'a bel bağladım. 'Ya Muhammed, ya Ali meded' dedim" (Özçelik, 2021: 256). Bu durum, Kazan Bey'in yüz bin düşmanı yeneceğine dair sahip olduğu umudun kaynağının *inancı* olduğunu ve *dua* ile bu inancını dile getirdiğini göstermektedir. Nitekim anlatılarda "Amin diyenler cemal görsün! / Ak alında beş kelime dua ettik, kabul olsun! / Allah veren umudun kesilmesin!" (Özçelik, 2016b: 653) diye dua edilir. *Dua* ve *öğütler*, umut ve inancın anlatılardaki temel göstergesi işlevini üstlenmektedir. Anlatı kişileri olan Oğuz halkı tarafından Dede Korkut'un hem *dua* hem de *öğütleri*, karşılaşılan pek çok zor durumdan kurtuluşun bir simgesi niteliği kazanmıştır:

“Dua edeyim hanım:

Sarsılmaz kara dağların yıkılmasın! / Gölgece koca ağacın kesilmesin! / Ak sakallı baban yeri uçmak olsun! / Ak saçlı anan yeri cennet olsun! / Oğul ile kardaştan ayırmasın! / Son nefeste arı imandan ayırmasın! / Amin amin diyenler cemal görsün! / Derlesin, toparlasın! / Günahınızı adı güzel Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın! / Hanım hey!” (Özçelik, 2016b: 680).

Bilge kişi olarak Dede Korkut’un varlığı, zor zamanlarda bile bir çıkış yolu olduğunu göstererek umudu imler.

Anlatılarda hüznün ve umudun göstergesi olarak değerlendirilen diğer bağlamlarda da anlatısal izlencenin benzer şekilde kurgulandığı görülmektedir. *Kahramanlık göstermeme, ölüm, yağma ve tutsaklık* durumlarında anlatılarda yer alan özne derin hüznü kapılır. Örneğin Kazan Bey, oğlu Oruz’u görünce ağlar ve ağlamasının sebebini şu şekilde açıklar:

“Sağıma baktım kardaşım Kara Göne’yi gördüm. Baş kesmiştir, kan dökmüştür, ganimet almıştır, ad kazanmıştır. Soluma baktığımda dayım Aruz’u gördüm. Baş kesmiştir, kan dökmüştür, ganimet almıştır, ad kazanmıştır. Karşıma baktığımda seni gördüm. On altı yaş yaşadın. Bir gün ola düşem ölem, sen kalırsın. Yay çekmedin, ok atmadın, baş kesmedin, kan dökmedin, kâfir elinden ganimet almadın” (Özçelik, 2016b: 681-682).

Kahramanlık göstermemek, anlatılarda hüznü yol açan temel göstergelerden biriyken bu hüznün karşısında da *kahramanlık ve cesaret umudun* göstergesi olarak yer alır. Anlatılarda yer alan *alp tipi özneler*, işlemci özne olarak kahramanlık ve cesaretin dolayısıyla da umudun göstergesi olarak konumlandırılır. Oğuz beyleri, düşkün ve yoksulun *umudu* olarak nitelendirilir. “Bir gün Ulaş oğlu, / tülü kuşun (kartal) yavrusu, beze miskin *umudu*...” (Özçelik, 2016b: 638), “Dokuz Tümen Gürcistan’a korku salan, / Yetiştikçe amcası Kazan, babası Kara Göne’ye *umut olan*...” (Özçelik, 2021: 233) ve “Parasarun Bayburt hisarından parlayıp uçan, ap alaca gerdeğine karşı gelen, *yedi kızın umudu*, güçlü Oğuz imrencesi (gözdesi), Kazan Beg’in arkadaşı Boz Aygırlı Beyrek at koşturup yetiştirdi” (Özçelik, 2016b: 650) örneklerinde *alp tipinin* bir gerekliliği olarak öznenin kahramanlıkları *umut* kaynağı olarak da sunulmaktadır.

Anlatılarda *özne*, diğer hüznün göstergeleri karşısında da *birlik ve dayanışma, bilgelik ve öğüt, aile ve sevgi bağları* göstergeleri ile *umudunu* yitirmez ve içinde bulunduğu hüznünden kurtulmak için harekete geçer. Bu anlatısal izlencelerde hüznün *gönderen eyleyen* olarak özneyi harekete geçiren temel itki olarak yer alırken *umut* ise isteyim ekseninin kurulmasını sağlayan öznenin ediminde başarılı olmasını sağlayan duygulanımdır. Anlatılarda her ne

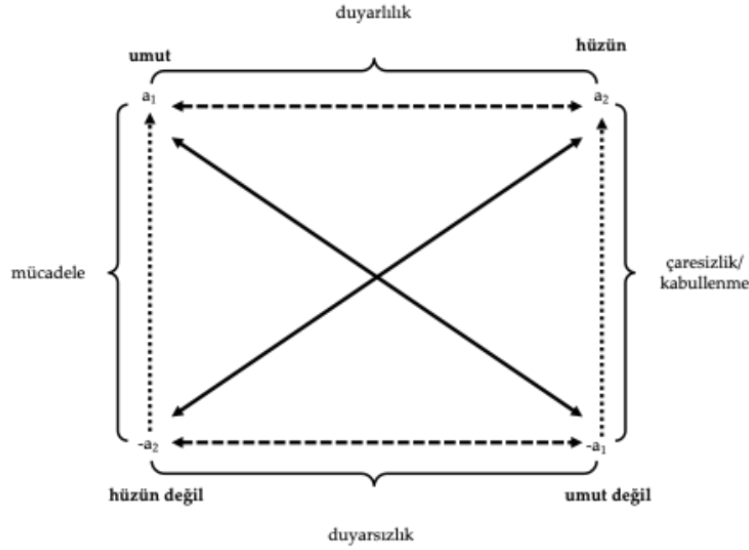
kadar *hüzün* yer alsada bu *hüzün* özneyi *işlemci* özneye dönüştüren, anlatsal izlencenin oluşmasını sağlayan bir duygulanımdır. *Hüzne* karşın hiçbir anlatıda *özne*, *umudunu* yitirmez. *Özne* umudu ile edimini gerçekleştirir ve nesnesine ulaşır. Anlatılar, esenlikle sonuçlanır.

3.4. Göstergebilimsel Dörtgen

Göstergebilimsel dörtgen, “herhangi bir dizgenin temel anlam yapısından değişik dizgelerin karşılıklı etkileşimlerine değin tüm anlam alanlarında geçerli bir çözümleme aracı olarak kullanılabilir” (Yücel, 2020: 143). Göstergebilimsel dörtgenin temeli *anlamsal karşıtlığa* dayanmaktadır. Ferdinand de Saussure’ün (2014: 80) “Dilde ne *göstergeler* ne *anlamlar* vardır, bir tek göstergelerin *farıkları* ile anlamların *farıkları* vardır” görüşü göstergebilimin temelini oluşturmaktadır. Göstergebilimsel dörtgende bu temel anlamsal farklılıklar ve karşıtlıkların yanında anlambirimcikler arasındaki *çelişiklik*, *içerme* ve *varsayma* gibi ilişkiler de somutlaştırılarak ortaya konmaktadır. Anlambirimcikler arasındaki ilişkiler ağı, belli bir kurala göre sağlanır. Buna göre karşıt anlambirimcikler arasında doğrudan bir geçiş söz konusu değildir. Bir anlambirimcikten onun karşıtı bir anlambirimciğe geçiş ancak önce çelişik anlambirimciğe geçiş ile olanaklıdır. *Çelişik anlambirimcikler*, karşıt anlambirimcikler arasında aracılık yaparak *tamamlayıcı* bir işlevle temel yapının oluşumunu sağlarlar (Fontanille, 2006: 28). Bu ilişkiler ağına sadece karşıtlıklarla değil, karşıt anlambirimcikler arasında aracılık yapan tamamlayıcı anlambirimciklerle bütünleyici bir temel yapı oluşturulur.

Göstergebilimsel dörtgene göre *hüzün* ve *umut* kavramlarının Dede Korkut anlatılarındaki mantıksal bağıntıları şu şekilde sunulabilir:

Çizge 2: Hüzün ve Umudun Göstergebilimsel Dörtgende Gösterimi

- **Karşıt eksenler:** duyarlılık-duyarsızlık
- **Karşıt eksenler:** mücadele-çaresizlik/kabullenme
- **Karşıtlık ilişkisi (duyarlılık):** umut-hüzün
- **Alt karşıtlık ilişkisi (duyarsızlık):** hüzün değil-umut değil
- **Çelişiklik ilişkisi:** umut-umut değil
- **Çelişiklik ilişkisi:** hüzün-hüzün değil
- **İçerme ilişkisi (mücadele):** umut-hüzün değil
- **Varsayma ilişkisi:** hüzün değil-umut
- **İçerme ilişkisi (çaresizlik/kabullenme):** hüzün-umut değil

Göstergebilimsel dörtgenin sol tarafı *esenlikli* duruma, sağ tarafı ise *esenliksiz* duruma karşılık gelmektedir. Anlatılar temel alınarak söylemsel yapı, anlatsal izlençe, özne ve kiplikleri ile ilgili elde edilen tüm veriler sonucunda Türk toplumuna özgü özne türü bu dörtgen üzerinde konumlandırılacak olursa bu özne, temel karşıtlık ilişkisini içeren ekseninde yer almaktadır: *umut-hüzün* = *duyarlılık*. Anlatılarda özne *hüzün* (a_2) anlambirimciğinde kendini konumlandığında hiçbir zaman bu *anlambirimcik* ile yetinmez. Esenliksiz olan *hüzün-umut değil* = *çaresizlik/kabullenme* ekseninde yer almaz ve *hüzün*'ün çelişkiği olan *hüzün değil*'e ($-a_2$) geçiş yapar. Oradan da *hüzün değil*'i içeren *mücadele* ekseninde *umut*'a (a_1) geçişi sağlar. Böylece özne esenliksiz ekseninden esenlikli eksene geçer.

Ancak bu karşıt anlambirimcikler arasında geçiş doğrudan sağlanmadığı için önce çelişik anlambirimciğe oradan da varsayma ilişkisi içinde olduğu anlambirimciğe geçişi sağlar: $a_2 \rightarrow a_2 \rightarrow a_1$. Öznenin başlangıç [*hüzün* (a_2)] ve sonuç [*umut* (a_1)] anlambirimcikleri ise *duyarlılık* eksenine karşılık gelmektedir. Dede Korkut anlatılarındaki *özne*, esenliksiz her durumda esenlikli duruma geçen yani her *hüzne* kapıldığında *umudun* varlığını bilen ve ona ulaşmaya çalışan bir öznedir.

Bu karşıt ve çelişik anlambirimcikler arasındaki ilişkiler ağı ve geçişler, göstergebilimin tamamlayıcı yaklaşımı ile Dede Korkut anlatılarındaki öznenin bütünsel duygulanım değerini ortaya koymaktadır. Öznenin hem *hüzün* hem *umut* gibi duygulanımları içermesi ise onun duygulanımsal tutumunu gösterdiği için bu *özne*, *duyarlılık* ekseninde konumlandırılabilir. *Özne* çeşitli durumlar karşısında duygulanmayan, *hüzün* ve *umuda* karşı bir tutumu olmayan bir *özne* olsaydı bu durumda *duyarsızlık* ekseninde konumlandırılabilirdi. Dede Korkut anlatılarındaki *özne* ise karşılaştığı durumlarda duygulanım alanına giren hem *hüzün* hem *umut* duygularını deneyimleyen *duyarlı* bir öznedir. Bireysel ve toplumsal olaylara karşı duyarlı olan *özne*, karşılaştığı esenliksiz durumlar karşısında *hüzne* kapılır ancak asla *umut* etmekten de vazgeçmez.

SONUÇ

Dede Korkut anlatılarında *hüzün* ve *umut* göstergelerini tespit ederek Türk toplumunun temel itkisi ile ilgili çıkarımlarda bulunmayı ve anlatıların toplumsal yapıdaki özneyi kurgulamada üstlendiği işlevi anlatının söylemi üzerinden yapılan tespitlerle çözümlenmeyi amaç edinen bu çalışmada *yazımsal göstergebilim* yöntemleri ile bir çözümlenme örneği sunulmuştur. Çalışmada *sözceleme durumu*, *söylemsel yapı*, *anlatısal izlenç*, *özne ve kiplikleri* ile *göstergebilimsel dörtgen* yöntemleriyle Dede Korkut anlatılarındaki *hüzün* ve *umut* izleklerine dair göstergeler tespit edilerek çözümlenmiştir.

Dede Korkut anlatılarında bir *duygu* değeri olarak *hüzün* hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yer almaktadır. Bu anlatılar, *sözceleme* alıcısını yalnızca *kahramanlık*, *cesaret* ve *umut* ile değil, aynı zamanda *hüzün* ile insan hayatının kırılganlığı ve geçiciliği üzerine de düşündürmektedir. *Hüzün*, bu anlatıların duygusal derinliğini ve insani boyutunu güçlendiren önemli bir öğedir. Anlatılarda *çocuksuzluk* ve *ailesizlik*, *ölüm*, *yağma*, *tutsaklık*, *kahramanlık göstermemek* esenliksiz durumlar olarak *hüzün* göstergeleri olarak sunulmaktadır. Buna karşın *bilgelik ve öğütler*, *dua*, *kahramanlık ve cesaret*, *birlik ve dayanışma* ile *aile ve sevgi bağları* ise *umudun* göstergesi olarak esenlikli olgulardır. *Umudun* göstergeleri olan bu olgular, Türk toplumundaki değerlerin de bir yansıtıcısı niteliğini taşımaktadır.

Dede Korkut anlatılarındaki *hüzün* elbette ki Türk edebiyatının sonraki dönemlerinde karşılaşılan *hüzün* kavramıyla eş değer değildir. Esenliksiz bir duruma karşılık gelmesine karşın *hüznün* yüceltildiği ve *esenlikli* bir kavram alanıyla ilişkilendirilmesinin karşılığı Dede Korkut anlatılarında görülmez. Dua, Tanrı'ya sığınma, öğüt vb. dine özgü değerler umudun göstergesidir. Oğuz beyleri her zorluğun üstesinden bu inançları ile gelirler, anlatılarda dönüşüm bunlarla sağlanır. Türk kültüründeki *inanç* umudun temel göstergesidir ancak bu tasavvuftaki ve günümüzdeki hüznü kabullenen, benimseyen algıdan farklıdır. Anlatılarda *hüzün* daha çok harekete geçirici bir işlev üstlenmektedir. İslam anlayışındaki tevekkülün yerine bu anlatılarda mücadele, harekete geçme vardır. Anlatılarda özne hiçbir durum karşısında umutsuzluğa kapılmaz. Özne, *hüzünlü* olduğu her durumda /olmak zorunda olmak/ kipliğine sahiptir ancak *umut* etmesi, aynı zamanda /istemek/ kipliğine de sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, öznenin toplumsal konum ve tutumunun temel belirleyicileri niteliğini taşımaktadır. Bireyin gücü ve direnci, *umut* ile ön planda tutulmaktadır. Bu ise anlatıların destan geleneğinin bir parçası olması ve geçiş dönemine ait özellikler taşıması ile açıklanabilir.

Karşıt değerlerle birlikte sunulan bu bağlamlar anlatıların alımlayıcısına ne kadar zor durumda olursa olsun daima bir *umut* olduğunu hatırlatır. Bu da anlatıların Türk toplumu tarafından benimsenmesinin ve kurguladığı *özne* türünün mücadelecisi olmasının temel nedenlerinden biridir. Elde edilen bu bulgular, Türk toplumunun temel itkisi ile ilgili çıkarımlarda bulunarak anlatıların toplumsal yapıdaki özneyi kurgulamada üstlendiği işlevi ortaya koymuştur. Göstergibilimsel bir çözümleme ile anlatıların toplumu şekillendirmedeki etkisine dair bir çözümleme örneği de bu çalışma kapsamında sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Benveniste, Émile (1995), **Genel Dilbilim Sorunları**, (Çev. Erdim Öztokat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çetinkaya, Gülnaz (2015), "Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kültürel Belleğin Söylem Haritası Olarak Giyim-Kuşam ve Yeme-İçme Sembolleri", **Milli Folklor**, 27(107), 83-96.
- Deveci, Ümral (2020), "Dede Korkut Anlatılarında Karakterlerin Ruh Durumlarının Beden Dilindeki Göstergeleri", **Edebiyatta Jest ve Mimik**, (Edit. Ümral Deveci & Ahmet Akgöl), Kitabevi Yayınları, İstanbul. s. 543-564.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2022), **Nehir Destan Oğuzname (Oğuz Bitig)**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

- Ergin, Muharrem (2009), **Dede Korkut Kitabı – 1**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Fontanille, Jacques (2006), **The Semiotics of Discourse**, (Çev. Heidi Bostic), Peter Lang Publishing, New York.
- Günay, V. Doğan (2002), **Göstergebilim Yazıları**, Multilingual, İstanbul.
- Günay, V. Doğan (2018), **Bir Yazınsal Göstergebilim Okuması: Kuyucaklı Yusuf**, Papatya Bilim Yayınevi, İstanbul.
- Günay, V. Doğan (2020), “Bilen Özne, İsteyen Özne, İstemeden Bilen, Bilmeden İsteyen Özne”, **Düşünbil**, 92, 15-22.
- Kalelioğlu, Murat (2021). “Semiotic Analysis of the Affective Domain of Discourse: Projection of Emotional Transformations”, **Folklor/Edebiyat**, 27(106), 471-488.
- Kalelioğlu, Murat (2024), **Yazınsal Göstergebilim: Bir Kuram Bir Uygulama Anlam Üretim Süreçleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kalelioğlu, Murat & Günay, V. Doğan (2018), “Analysis of Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Narrative within the Framework of Literary Semiotics”, **Turkish Studies**, 13(5), 229-256.
- Kıran, Ayşe (Eziler) & Kıran, Zeynel (2011), **Yazınsal Okuma Süreçleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Koca, Ergün & Koca, Ayşen (2021), “Dede Korkut Hikayelerinde Duygu Değeri ve Anlam Grupları”, **Cumhuriyet Zirvesi 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı**, (Edit. Leman Kuzu), UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi, Afyonkarahisar. s. 408-425.
- Kubbealtı Lugatı (t.y.), “Hüzün”, **Kubbealtı Lugatı**, <https://lugatim.com/s/HÜZÜN-HÜZN>, (Erişim tarihi: 10 Haziran 2024)
- Kubbealtı Lugatı (t.y.), “Umut”, **Kubbealtı Lugatı**, <https://lugatim.com/s/umut>, (Erişim tarihi: 10 Haziran 2024)
- Özçelik, Sadettin (2016a), **Dede Korkut: -Dresden Nüshası- Giriş, Notlar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özçelik, Sadettin (2016b), **Dede Korkut: -Dresden Nüshası- Metin, Dizin**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özçelik, Sadettin (2021), **Dede Korkut: -Günbed Yazması- Kazan Bey Oğuznamesi Giriş**,

- İnceleme, Notlar, Metin, Dil İçi Çeviri, Dizinler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özçelik, Sadettin (2023), **Dede Korkut: -Vatikan Yazması- Giriş, Notlar, Metin, Dizin**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Saussure, Ferdinand de (2014), **Genel Dilbilim Dersleri**, (Haz. Simon Bouquet & Rudolf Engler; Çev. Savaş Kılıç), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Sertkaya, Osman Fikri (2020), "Dede Korkut Kitabı'nın Günbed Yazmasında Kaç Tane Boy (veya Boylama) Var?", **Dede Korkut'un Günbed Yazması Üzerine: Araştırmalar ve İncelemeler**, (Edit. Osman Fikri Sertkaya & Hülya Uzuntaş), Bilge Kültür Sanat, İstanbul. s. 161-167.
- Solomon, Robert C. (2007), **True to Our Feelings: What Our Emotions are Really Telling Us**, Oxford University Press, New York.
- Tulum, Mertol & Tulum, Mehmet Mahur (Haz.) (2016), **Oğuznameler: Oğuz Beylerinin Hikâyeleri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- Turan, Ertuğrul Rufayi (2010), "Bir Yaşantı Estetiği Olarak Hüzün", **Felsefe Dünyası**, 2(52), 52- 59.
- Türk Dil Kurumu (t.y.), "Hüzün", **Güncel Türkçe Sözlük**, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 10 Haziran 2024)
- Türk Dil Kurumu (t.y.), "Umut", **Güncel Türkçe Sözlük**, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 10 Haziran 2024)
- Uçan, Hilmi (2016), **Dilbilim, Göstergibilim ve Edebiyat Eğitimi**. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Yücel, Tahsin (2020), **Yapısalcılık**, Can Yayınları, İstanbul.